

Grundlag

RETFÆRD er et *kritisk* forum om retlige spørgsmål

RETFÆRD er et *marxistisk* tidsskrift, der er åben for en *bred debat*.

RETFÆRD har et *nordisk perspektiv*. De retlige problemkredse i Norden er i vidt omfang af fælles karakter, og det nordiske retsperspektiv er væsentligt i europæisk sammenhæng.

RETFÆRD henvender sig til *alle*, der betragter retssystemet som et vigtigt felt i kampen mod kapitalismen og for socialismen.

I de senere år har det retlige system fået stigende betydning i den statslige politik, da den øgede statslige politik i det borgerlige samfund sættes igennem ved hjælp af retssystemet. Opløsning i den borgerlige retsstat og indskrænkninger i de demokratiske friheder er centrale træk i denne udvikling.

RETFÆRD beskæftiger sig teoretisk med denne udvikling. Og RETFÆRD behandler mulighederne for en progressiv juridisk-politisk praksis.

Redaktionskomité:

Svend Askjær, Henrik Bang, Strange Beck, Peter Blume, Lars Helms, Kirsten Ketscher, Hans Kjellund, Claus Valeur Nissen, Margrete Bak Pedersen, Hanne Petersen, Helmuth Schledermann, Torben Wanscher og Henrik Zahle.

Redaktion:

Strange Beck, Institut for Privatret, Aarhus Universitet, DK-8000 Aarhus C. Tlf. (06) 13 01 11.

Henrik Zahle, Retsvidenskabeligt Institut, Studiestræde 6, DK-1455 København K. Tlf. (01) 15 21 66.

Nordiske kontaktpersoner

Finland: Niklas Bruun, Byfogdegränd 6 D, 00640, Helsingfors 64.

Norge: Håkon Lorentzen, Institut for retssosiologi, Sporveisgt. 35, N-Oslo 3.

Sverige: Håkan Hydén, Rättssociologiske Institutionen, Bredgatan 4, S-222 21 Lund.

Dag Victor, Billvägen 9, S-752 48 Uppsala.

Henvendelse til forfatterne kan ske gennem redaktionen eller forlaget Modtryk.

RETFÆRD udgives med støtte af Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd.

© Modtryk, Socialistisk Forlag A.m.b.A.
Mejlgade 21-23, DK 8000 Århus C.
Tlf. (06) 12 79 12

1. oplag 1980
ISSN: 0105-1121

Introduktion

Domstolene er det centrale tema for dette hæfte.

Efter den marxistiske teori har domstolene en dobbelt samfundsmæssig funktion, som for en umiddelbar betragtning kan forekomme modsætningsfuld. Først og fremmest fremhæves, at domstolene fungerer *undertrykkende*. Domstolene indgår som en del af det borgerlige statsapparat, hvor de i hovedsagen varetager repressive funktioner. Kriminaldommeren – domstolens »kriminelle« afdeling – håndhæver det borgerlige samfunds love. Og håndhævelsen er klassebestemt: Beskedne forskydninger af ejendomsforholdene – f.eks. gentagne småtyverier – straffes med langvarig frihedsberøvelse, mens f.eks. erhvervsvirksomheders økonomisk rationelle kriminalitet, der truer arbejdere eller miljø, belægges med beskedne bøder. I de civile domstole håndhæves indgåede kontrakter, og ofte således at forbrugeren samtidig er lønarbejder og derfor ikke kan møde i retten, eller fordi en fremsat indsigelse ikke kan dokumenteres. De afsagte civile domme eksekveres af fogedretten uden andet hensyn til den forpligtedes personlige forhold end, hvad der er påkrævet for at undgå et alt for alvorligt problem for bistandskontoret.

Domstolene med deres forskellige afdelinger fungerer altså »undertrykkende«. Det modsætningsfulde kommer frem ved, at henvisning til domstolene ofte samtidig fungerer som en påberåbelse af et ønske om styrkelse af *retssikkerheden*, et ønske om en uhildet og selvstændig bedømmelse af et retligt relevant emne. Domstolens kontrol fremstår som en *progressiv* mulighed set fra et retssikkerhedssynspunkt f.eks. i forbindelse med prøvelse af administrative beslutninger, om udvisning af udlændinge, om klager over politiet, o.s.v. Overfor forslag om ændring af domstolens

sammensætning ved reduktion af antallet af dommere eller forslag om en forenklet arbejdsform, gøres det gældende, at sådanne forslag vil forringe retssikkerheden – som altså forudsættes at være til stede ved domstolene i deres nuværende sammensætning og arbejdsform.

Uden at fornægte de undertrykkende funktioner, som netop er beskrevet, kan det konstateres, at der i domstolene er en tradition for uafhængighed i form af konkret upåvirkelighed, som er usædvanlig. Danske dommere er – som civildommer *Ole Bohr* fremhæver i et interview – ikke tilgængelige for bestikkelse, og byretsdommere, som har afskrevet muligheden for advancement, tager ikke noget *bevidst* hensyn til, hvordan justitsministeriet eller andre højere instanser vil bedømme deres afgørelser. Tiltroen til domstolene bestyrkes af, at sagsbehandlingen foregår i offentlighed, og at der er en principiel mulighed for parterne for kontradiktion, d.v.s. for at gøre deres synspunkter gældende og underbygge dem med bevismateriale.

Der findes en række rammer for, hvad dette særpræg ved domstolene kan benyttes til. Domstolene arbejder efter visse regler, og indholdet af disse regler sætter ofte grænser for, hvad man kan få en dommer med på. Foruden de grænser, der følger af de materielle retsregler, sætter også domstolpersonalet en begrænsning af de progressive muligheder, som domstolssystemet indeholder. Dommere rekrutteres fortsat i hovedsagen fra dommerfuldmægtige og fra justitsministeriet, og disse to kilder er ikke egnede til at bringe fornyelse og social bevidsthed ind i domstolene. Tværtom må den underordnede stilling som fuldmægtig ved domstol eller ved administration være egnet til at fremme en tilpasning til systemet, en indforståethed med at følge udtrykkelige direktiver såvel som udtalte ønskemål med hensyn til sagsbehandling og afgørelsesindhold. Disse værdifulde egenskaber videreføres ved udnævnelsen til dommer, og ingen uafhængighed af administrationen kan bringe en sådan tilpasning til ophør. Eller som *Ole Bohr* siger: hvis man i 25 år har vænnet sig til at optræde på en bestemt måde, så holder man jo ikke op, fordi man får en ny stilling.

Også i domstolenes organisation styrkes disse tendenser. Inden for dommerkontoret er den enkelte dommerfuldmægtig såvel som dommer selvstændig og uafhængig, omend dommerfuldmægtigen kan opsiges administrativt. Men et dommerkontor udgør dog ofte et mindre formelt hierarki, hvor dommerfuldmægtigen er interesseret i at leve op til de forventninger, som dommeren som chef for kontoret kan have.

Af særlig betydning er muligheden for appel. For domstolssystemet som helhed fungerer appellen som en forlængelse af den samlede behandlingstid, og dette betyder – som *Peter Blume* påviser i sin artikel »Appel, en kritisk analyse« – at de, der har mest brug for de penge som retssagen handler om, må indgå på ufordelagtige forlig. For domstolssystemet internt fungerer appellen i første række som et middel til at sikre »system-konsistente enkeltafgørelser«, at sikre at den enkelte dommer eller dommerfuldmægtig ikke afviger for meget fra den gældende tradition.

Domstolenes sagsmateriale tilvejebringes under sagen. Andet materiale end det under sagen fremlagte må ikke indgå i rettens bedømmelsesgrundlag. Dette princip rummer en beskyttelse i den forstand, at alt udefra kommende er undergivet parternes indsigt og kontrol. Men de klassebestemte erfaringer og normer, som dommere nødvendigvis må bygge deres bedømmelse af sagen på, er ikke genstand for åben diskussion og bearbejdelse under sagen. Dommere fungerer som regel afskærmet i forhold til de sociale omgivelser, og deres retlige begrænsning og uafhængighed af den konkrete sagsmateriale har som modstykke en tvetydig uafhængighed af deres omgivelse og omgivers behov.

Udgangspunktet for artiklerne i dette hæfte er en interesse for, om domstolsprocessen kan bruges på en progressiv måde, om der altså inden for de rammer, som er beskrevet ovenfor, er en mulighed for, at domstolsprocessen kan udnyttes som et politisk forum, hvor relevante oplysninger drages frem i offentlighedens lys, eller den sande karakter af en myndigheds handlemåde afsløres, eller en betrængt part opnår et gunstigt resultat, der kan støtte troen på egne kræfter i andre situationer. Dette spørgsmål om domstolene som politisk forum stilles netop, fordi der med hensyn til domstolene gælder en åbenhed, som ikke er karakteristisk for mange andre statslige myndigheder.

Spørgsmålet stilles klartest af *Hans Kjellund* i »Politiske sager i den judicielle proces«: hvilke muligheder har man som venstreorienteret advokat for at udnytte domstolsapparatet som en blandt flere faktorer i en socialistisk politisk praksis? I nogle tilfælde er forsøget gjort i praksis, og *Kjellund* fortæller om sager vedrørende overtrædelse af politivedtægt i forbindelse med demonstration mod ejerlejlighedsudstyknings, og om en injuriansag i forbindelse med plakater om penicillin i danske svin. Det fremhæves, at mulighederne for at gøre en almindelig retssag politisk ikke blot begrænses af den negative tilskæring, som møder advokaten fra dommerens side, men at det tillige forudsættes, at der sideløbende med processen er en kraftig politisk bevægelse, der kan føre processen ud af retssalen, medens den står på, og som på denne måde under processen indirekte kan påvirke domstolen til en rimelig procesledelse og måske også afgørelse af sagen.

En sådan forening af en politisk proces med en politisk bevægelse uden for retssalen er sjælden. *Fuldmægtigruppen* under foreningen Demokratiske Advokater må derfor punktere den myte, at arbejdet som advokat eller advokatfuldmægtig er det arbejde, der giver bedst mulighed for at forene politisk overbevisning med nødvendigheden af at tjene til livets ophold. Ganske vist er der gode muligheder for at opnå ansættelse som fuldmægtig på steder, hvor større personlige og politiske konflikter i forhold til arbejdet kan undgås. Men også socialistiske advokater må have andet end udgifter på regnskabet, og den politiske procesførelse skal ikke alene forenes med indtægtsgivende sager, men også med en tilværelse, der indeholder andet end arbejdet med jura. Der er et »kæmpemæssigt behov

hos den økonomisk svagest stillede del af befolkningen – de fleste lønmodtagere er uden fradragsmuligheder eller muligheder for at få offentlig retshjælp«, og dette behov kan de få progressive advokater ikke dække.

Denne problemstilling omkring advokatens rolle i samfundet – og særligt advokatens forhold til lønarbejder/forbrugerproblemer, er med velberåd hu negligeret i Betænkningen vedrørende ændring af Retsplejelovens afsnit om advokater, som advokaterne *Steen Bech* og *Per Walsøe* kommenterer. Forfatterne påpeger, at nye lovgivningstyper indebærer retskonflikter med interesser af et andet indhold end det hidtil almindelige. Beboere, forbrugere, lønarbejdere står på den ene side overfor større virksomheder eller det offentlige på den anden side. I stedet for en enkelt person med veldefinerede interesser og retlige problemer, har man en ujævnt sammensat og ubestemt persongruppe med på forhånd udefinerede interesser og problemer. Betænkningens forslag indeholder ikke nogen orientering mod disse emner, og at advokaten ikke fremover vil være særlig funktionsdygtig som rådgiver for sådanne grupper, er efter kommentaren ikke blot en begrænsning af den retshjælp, som advokaten kan give, men indeholder en direkte skævhed i reguleringen af de pågældende interessekonflikter.

De politiske problemer i forbindelse med domstolenes arbejde er også beskrevet fra dommerens eller dommerfuldmægtigens synspunkt. *Anne-Dorte Bruun Nielsen* fortæller om sine »erfaringer fra fogedretten«, om den magtesløshed som fogeden er i, når en skånselsløs ejer forlanger en familie udsat af en helårsbolig, eller når en kreditors advokat insisterer på at fjerne indbogenstande fra en lejlighed, hvor kun »skyldnerens« børn er hjemme. Tilbage for fogedretten er kun at finde de »huller i lovene«, som – set fra det modsatte synspunkt end det sædvanlige – kan findes, og i almindelighed at oplyse om de berørtes rettigheder som et beskedent bolværk for kreditorernes overgreb.

Større muligheder findes hos dommeren, der skal tage stilling til civile eller kriminelle sager. Men disse muligheder udnyttes kun sjældent. Dommerne er – som Ole Bohr siger – ikke opmærksomme på, at efterhånden som samfundet på forskellig måde ændrer sig, så ville det, for at få en rimelig udvikling, være naturligt, at også lovene blev fortolket på en anden måde. Men det er dommerne ikke indstillet på. De holder sig til det bestående, til lovgiverens oprindelige ønsker, og det er knapt nok fordi man bevidst er reaktionær, men snarere fordi man »ikke har nogen fornemmelse af, hvad det er vi (dommerne) sidder og laver i det daglige«.

Denne mangel på forståelse af de samfundsmæssige problemer, som retsudviklingen på andre områder søger at tage højde for, demonstreres i de domme vedrørende kønsdiskrimination med hensyn til kvinders adgang til hyre på skib, som Sø- og Handelsretten afsagde den 11/10 1979, og som kommenteres af *Kirsten Ketscher*.

Domstolenes opfattelse af voldtægt blev behandlet af Sidsel Larsen og Gitte Carstensen i Retfærd 10 om kvinderet. To Joan-søstre kommenterer

i dette hæfte behandlingen af en sag, hvor en kvindes politianmeldelse om voldtægt blev til en dom over kvinden for falsk anmeldelse, endda uden afhøring for retten af den pågældende mand. Dommerens reaktionære opfattelse af køn(sliv) i forbindelse med den klasse-mæssige barriere mellem dommer og parter førte til at kvinden blev »dømt på sit køn og sin klasse«.

At det dog ikke er udelukket at opnå progressive resultater af en domsag fremgår af *Ståle Eskelands* kommentar, *Maktfordeling og Ytringsfrihed*, som vedrører en af Oslo byret den 5. oktober 1979 afsagt dom. Sagen angik begrundelsen for, at Direktoratet for Arbejdstilsynet ikke havde ansat en af to ansøgere, som efter det foreliggende var klart bedre kvalificeret end den, som blev ansat. Var de forbigåede bedre kvalificeret? Var forbigåelsen begrundet i politiske hensyn? Eller var forbigåelsen begrundet i, at der ville kunne opstå samarbejdsvanskeligheder med de pågældende, og kunne dette i bekræftende fald være en begrundelse for at gå forbi dem? De to domsmænd gav de forbigåede ansøgere medhold i deres kritik af Arbejdstilsynets afgørelse, medens den juridiske retsformand afgav dissens. Appellens perspektiver er klart relevante.

Hæftet indeholder enkelte bidrag *uden for temaet*:

Det finansielle grundlag for statens virksomhed tilvejebringes navnlig ved beskatning. *Mogens Højland* og *Carsten Vesterø Jensen* behandler i deres artikel »Om indkomstskatten og omgøelsesproblemet«, der er et bearbejdet uddrag af deres bog om Skattepolitik, indkomstskatteretten med særligt henblik på omgøelse. Skattebyrdens fordeling er tilsyneladende baseret på hensynet til den enkeltes *evne* til af årets indkomst at bidrage til de »fælles« statslige opgaver. Men da skattebyrdens fordeling reelt er baseret på et ønske om at sikre kapitalens akkumulation, må systemet blive modsigelsesfuldt og muligheden for »omgøelse« nærliggende – tildels legitim. Forfatterne søger selve begrebet omgøelse afklaret og sætter det i relation til de forskellige funktioner af skattereglerne.

Retfærd håber med dette bidrag, der er forfattet af ikke-jurister, at kunne starte en kritisk retlig analyse af skatteretten som et overordentligt centralt retsområde.

Bernhard Edelman er en fremtrædende fransk, marxistisk jurist. Hans seneste bog »La legalisation de la classe ouvrière« introduceres og kommenteres af *Bjarne Melkevik*. Baggrunden for titlen er det hovedsynspunkt, at ikke blot har arbejderne vundet rettigheder, men de er derved blevet ofre for den juridiske illusion, at klassekamp kan ske inden for og ved sejre i det borgerlige retssystem.

Der er en tendens til, at marxistisk retsteori debatteres mellem marxistiske jurister, mens den borgerlige retsteori drøftes og udvikles af borgerlige jurister. *Dag Victor* omtaler to borgerlige retsteoretiske fremstillinger af

hhv. svenskeren Jacob Sundberg og af finnen Aulis Aarnio og bidrager derved til at udvikle en dialog mellem disse to lejre – en dialog der fra et marxistisk synspunkt kan være egnet til at styrke forståelsen af den borgerlige ret og dennes retsvidenskab.

Foreningen *Dansk Retspolitisk Forening* har nu etableret sig og fungerer især gennem en række arbejdsgrupper og gennem enkelte større møder. Hæftet afsluttes med en meddelelse fra arbejdsgruppen om retssikkerhed i retsplejen vedrørende dennes arbejde.

December 1979

Dommerens elfenbenstårn

Interview med dommer Ole Bohr om dommernes uddannelse og rekruttering og om deres opfattelse af domstolenes samfundsmæssige funktion.

Interview med dommer Ole Bohr ved Henrik Zahle

Om den juridiske uddannelse

– Alle dommere er jurister, d.v.s., de har gennemgået den juridiske uddannelse. Hvordan har den påvirket deres samfundsopfattelse?

Uddannelsen, synes jeg, har været ejendommelig teoretisk og verdensfjern, i hvert fald den gang jeg gik på universitetet. Man diskuterer ikke, man lærer, hvordan det er – d.v.s., hvordan det plejer at være inden for den juridiske verden, uden bare at forsøge at se reglerne i en større sammenhæng. Det er egentlig forbløffende, hvor lidt man lærer om samfundsforholdene. Det er også overraskende, at man i det juridiske studium ikke undervises mere i f.eks. lejeret, arbejdsret eller miljøret. Man holder sig til de gamle juridiske tankegange, som ens forgængere lærte, og som den gang formentlig heller ikke var tilstrækkelige – i dag er de det i hvert fald ikke. Det er nok medvirkende til, at de fleste færdige jurister slet ikke er indstillet på i deres bedømmelse af jura at tage i betragtning, hvad det er for et samfund, disse regler opererer i. Det må være rimeligt alvorligt at overveje, om det ikke burde gøres til en betingelse for at få juridisk eksamen, at man på et eller andet tidspunkt skulle have været ude i praktisk arbejde i et halvt eller et helt år.

Endvidere har uddannelsen ikke noget sigte i retning af at gøre de studerende lidt kritiske. Jeg tænker ikke på at gøre dem samfundskritiske i almindelighed, det vil nok falde uden for studiet – måske, det er ikke engang sikkert. Men det er efter min mening relevant, at jurister var vant til, når de skulle beskæftige sig med regler, at overveje mere indgående, om disse regler egentlig er egnet til at give de ønskede resultater. I dag anvender man stort set ukritisk de forrige årtiers jura.